

Centre d'Estudis Demogràfics

EMANCIPACIÓ JUVENIL A L'EUROPA MEDITERRÀNIA

Pau MIRET

Andreu DOMINGO

413

*PAPERS
DE
DEMOGRAFIA*

2012

Centre d'Estudis Demogràfics

**EMANCIPACIÓ JUVENIL A L'EUROPA
MEDITERRÀNIA**

Pau MIRET
Andreu DOMINGO

413

El document es presentà com a comunicació a la
VI Conferència Joves i Societats a Europa i a la Mediterrània.
Itineraris i Identitas en un context d'internacionalització.
Barcelona, del 7 al 9 de juny de 2012.

Centre d'Estudis Demogràfics

2012

Resum.- Emancipació juvenil a l'Europa Mediterrània

Es compara l'emancipació juvenil a quatre països de l'Europa Mediterrània (Espanya, Itàlia, França i Grècia) i en dos moments temporals (1994 i 2007). Mentre que la situació a meitat de la dècada dels noranta reflecteix l'efecte del fort decreixement econòmic iniciat a mitjats del setanta, la situació en acabar la primera dècada del nou mil·lenni resumeix l'efecte del creixement que, a Europa, va durar fins a 2007. En què es diferencia el canvi de patró d'emancipació juvenil a escala regional? Quin paper juga la forta immigració al sud d'Europa?

S'utilitzen, de manera transversal, les dades primàries de la primera onada del *Panel Europeu de Llars* (1994) i la quarta onada del *Panel sobre Condicions de Vida* (2007). El concepte d'emancipació juvenil s'estudia a través de cinc dimensions: 1) final dels estudis, 2) inici de la vida laboral, 3) emancipació domiciliar, 4) formació de la parella; i, 5) fecunditat. Cada dimensió es tradueix en una variable dicotòmica segons si s'està, respectivament: 1) estudiant, 2) treballant, 3) convivint amb algun pare, 4) convivint en parella i, 5) convivint amb algun fill. A partir de les trenta-dues combinacions possibles entre aquests cinc factors es construeix una nova variable per cada edat, sexe i país de residència. Amb ella s'elabora l'índex d'entropia, que detecta a quines edats té lloc el major nombre de transicions i identifica quines dimensions són les més representatives als moments biogràfics on tenen lloc els canvis més significatius.

Aquestes fases vitals de transició depenen del context cultural (país de residència), del moment temporal (1994 i 2008) i del gènere. Les hipòtesis són: 1) l'emancipació juvenil s'ha avençat durant aquest període, amb independència de les fortes onades immigratòries; 2) la tendència s'ha donat de manera paral·lela entre països i entre gèneres. En definitiva, l'avenç s'ha donat per la millora econòmica i es conserven les diferències culturals.

Paraules clau.- Joventut, transició al món adult, escolaritat, treball, família, Europa Mediterrània.

Resumen.- Emancipación juvenil en la Europa Mediterránea

Se compara la emancipación juvenil en cuatro países de la Europa Mediterránea (España, Italia, Francia y Grecia) en dos momentos temporales (1994 y 2007). Mientras que la situación a mediados de la década de los noventa refleja el efecto del fuerte decrecimiento económico iniciado a mediados de los setenta, la situación al acabar la primera década del nuevo milenio resume el efecto del crecimiento, que en Europa duró hasta 2007. ¿En qué se diferencia el cambio de patrón en la emancipación juvenil a escala regional? ¿Qué papel juega la fuerte inmigración en el sur de Europa?

Se utilizarán, de manera transversal, los datos primarios del primer ciclo del *Panel Europeo de Hogares* (1994) y el cuarto ciclo del *Panel sobre Condiciones de Vida* (2007). El concepto de emancipación juvenil se estudia a través de cinco dimensiones: 1) final de los estudios, 2) inicio de la vida laboral, 3) emancipación domiciliar, 4) formación de la pareja; y, 5) fecundidad. Cada dimensión se traduce en una variable dicotómica según si se está, respectivamente: 1) estudiando, 2) trabajando, 3) conviviendo con algún padre, 4)

conviviendo en pareja y 5) conviviendo con algún hijo. A partir de las treinta y dos combinaciones posibles entre estos cinco factores, se construye una nueva variable para cada edad, sexo y país de residencia. Con ella se elabora el índice de entropía, que detecta en qué edades tiene lugar el mayor número de transiciones e identifica qué dimensiones son las más representativas de los momentos biográficos en que tienen lugar los cambios más significativos. Estas fases vitales de transición dependen del contexto cultural (país de residencia), del momento temporal (1994 y 2008) y del género. Las hipótesis son: 1) la emancipación juvenil se ha avanzado durante este período, con independencia de las fuertes olas inmigratorias; 2) la tendencia se ha dado de forma paralela entre países y entre géneros. En definitiva, el adelanto se ha producido por la mejora económica y se mantienen las diferencias culturales.

Palabras clave.- Juventud, transición al mundo adulto, escolaridad, trabajo, familia, Europa Mediterránea.

Abstract.- *Transition to adulthood in Mediterranean Europe*

This paper shows a comparison in the transition to adulthood among four European Mediterranean countries (Spain, Italy, France and Greece) between to calendar years (1994 and 2008). Whilst mid-nineties reflects the effects of the strong economic decline that started at mid-seventies, the circumstances at the end of the first decade of the new millennium summarize the effects of an economic growth that abruptly come to an end in autumn 2008. Which are the regional differences with regard to transition to adulthood? Which role has played unprecedented immigration in Southern Europe?

We will use cross-sectional data from the European Union Household Panel (wave 1, 1994) and from the European Union Statistics on Income and Living Conditions (wave 5, 2008). Transition to adulthood is analysed through five dimensions: 1) leaving formal education, 2) starting working life, 3) leaving home, 4) partnership formation and, 5) fertility. Each dimension is translated into a dichotomous variable, depending on whether a person is 1) studying, 2) working, 3) living with parents, 4) living with a partner and, 5) living with at least one child. From the thirty-two possible combinations among these five factors, a new variable for each age, sex and country of residence is constructed. The entropy index is obtained from the proportions in each possible combination. By doing so we check in which age-range the greater number of transitions is taking place, identifying which dimensions are more representative in each biographical stage. These transitional vital stages rely on the cultural context (country of residence), calendar year (1994 and 2008) and gender. The hypotheses are: 1) transition to adulthood move forward during this period, regardless of the importance of immigration flows, and, 2) trends are parallel among countries and between genders. To sum up, early timing in transition to adulthood is due to economic improvements, and cultural differences persist across countries.

Keywords.- Youth, transition to adulthood, schooling, labour, family, Mediterranean Europe.

Résumé.- Transition à la vie adulte dans l'Europe Méditerranéenne

Ce travail présente une comparaison de l'émancipation de la jeunesse dans quatre pays de l'Europe Méditerranéenne (l'Espagne, l'Italie, la France et la Grèce) en deux moments chronologiques (1994 et 2007). Tandis que la situation de ce phénomène à moitié de la décennie des années 90, reflète l'effet de la forte décroissance économique initiée dans la moitié des années 70, la situation en finissant la première décennie du nouveau millénaire résume l'effet du croisement que en Europe s'est élargi jusqu'à 2007.

En quoi diffère le changement de modèle d'émancipation de la jeunesse au niveau régional? Quel est le rôle joué par l'importante immigration du sud de l'Europe?

On utilisera de manière transversale les données primaires de la première vague du Panel européen des ménages (1994) et la quatrième vague du Panel sur les conditions de vie (2007). Le concept d'émancipation de la jeunesse s'étudie à travers de cinq dimensions : 1) finalisation des études, 2) début de la vie active, 3) émancipation résidentielle, 4) formation de couple, et 5) fécondité. Chacune de ces dimensions se traduit en une variable dichotomique selon si est en train de, respectivement : 1) étudier, 2) travailler, 3) cohabiter avec un des pères, 4) cohabiter en couple ; et 5) cohabiter avec quelque fils. À partir des trente-deux combinaisons possibles entre ces cinq aspects on construit une nouvelle variable pour chaque âge, sexe et pays de résidence. Avec celle-ci on développe l'index d'entropie lequel détecte à quelles âges a lieu le majeur nombre de transitions et repère quelles dimensions sont les plus représentatives aux moments biographiques où ont lieu les changements plus significatifs.

Ces phases vitales de transition dépendent du contexte culturel (pays de résidence), des moments chronologiques (1994 et 2008) et du genre. Les hypothèses sont: 1) l'émancipation de la jeunesse s'est avancée pendant cette période sans tenir compte des importantes vagues immigratoires 2) la tendance a été en parallèle entre pays et genres. Bref, l'avancée s'est produite par l'amélioration économique et se sont conservés les différences culturelles.

Mots clé.- Jeunesse, transition à la vie adulte, école, travail, famille, Europe Méditerranéenne.

ÍNDEX DE TAULES

1.- Introducció	1
2.- Antecedents teòrics	3
3.- Mètode	3
4.- Resultats	5
5.- Conclusions	12
Referències bibliogràfiques	13

INDEX DE GRÀFICS

1.- Índex general d'entropia per edat i sexe, segons països i any d'observació.	6
2.- Components de l'entropia per edat i sexe, segons països, 1994	8
3.- Components de l'entropia per edat i sexe, segons països, 2007	11

EMANCIPACIÓ JUVENIL A L'EUROPA MEDITERRÀNIA

Pau MIRET

pmiret@ced.uab.es

Andreu DOMINGO

adomingo@ced.uab.es

1.- Introducció

La crisi econòmica que estem patint ens ha fet oblidar que el capitalisme en què ens movem sempre ha tingut una evolució bipolar, amb períodes de certa exuberància i d'altres de profunda depressió. Aquesta investigació es proposa avaluar l'efecte de dues d'aquestes fases ja passades, una de crisi i una altra d'expansió, en el procés d'emancipació dels joves. Com a instantània de la situació d'emancipació de la joventut durant la crisi econòmica que esclatà a mitjans dels anys setanta i que s'aprofundí durant la dècada dels vuitanta s'utilitzarà la primera onada del panel de llars europeu, la de 1994. L'observació no es realitza l'any 1997, moment en què comença la recuperació, ja que en tractar-se d'una enquesta de panel la probabilitat de desaparició de la mostra dels i de les joves que deixaven la llar paterna és massa elevada, provocant interferències en el nostre tema d'estudi. La segona fotografia es pren l'any 2007, a través de l'enquesta europea de condicions de vida (EU-SILK), darrer any en la recuperació econòmica que venia donant-se des de finals dels segle XX. Amb aquesta font de dades no cal treballar amb la primera onada, la de 2004, en tractar-se d'un panel rotatiu que substitueix a cada onada a un quart de la mostra. No s'ha utilitzat l'onada de 2008, el moment d'inici de la crisi actual, perquè en aquesta manca França, un dels països que ens proposem analitzar.

Tanmateix, no només la situació econòmica influencia el procés de transició entre la joventut i el món adult, sinó que també durant el període 1994-2007 han tingut lloc importants canvis culturals que també cal tenir en compte. Aquest canvis estan relacionats amb els conceptes teòrics que ja formen part de la quotidianitat en els mitjans de comunicació: individualització, globalització, neoliberalisme, etc. Tot plegat assenyala un

procés cultural que afecta directament a la transició de la joventut a la vida adulta, i que en l'apartat teòric s'inclourà en l'esquema anomenat "segona transició demogràfica".

El procés de joventut es caracteritza per la heterogeneïtat dels seus components, en front de situacions prèvies d'infantesa i posteriors d'adulesa, molt més homogènies en les seves dimensions. Així, la joventut comença quan tota una població deixa d'estar en una situació exclusiva de formació, vivint amb els pares sense conviure ni amb la parella ni amb fills, per a iniciar el camí cap a la inserció laboral, l'emancipació residencial i la formació familiar. En aquesta investigació el període de joventut es defineix a partir del concepte de transició, de canvi. Això pot sonar paradoxal en una anàlisi transversal com la que aquí realitzarem, però no ho és pas amb l'indicador que farem servir. En efecte, per combinar tots els aspectes en un mateix indicador ha sorgit un índex sintètic de fàcil aplicació i interpretació, que encara no ha estat utilitzat per a la comparació internacional a Europa, i que calcularem per a quatre indrets del nord de la mediterrània: França, Espanya, Itàlia i Grècia. Hem seleccionat l'arc mediterrani del sud d'Europa per l'evolució similar de l'estat del benestar, de la relació amb el mercat, de l'estructura familiar i de la importància de l'individu front a la família i l'Estat. Com s'ha comentat, s'han escollit dos moments temporals, 1994 i 2007, perquè resumeixen la situació de dues fases econòmiques contraposades, alhora que emmarquen una tendència cultural en els països industrialitzats envers l'augment de la diversitat en les posicions escolar, laborals i familiars del jovent i cap al perllongament de l'etapa vital de joventut. En definitiva, la hipòtesi de recerca suposa que les diferències en la transició a la joventut són degudes a diferents maneres culturals de enfrontar una fase de crisi econòmica i de gaudir d'una fase d'expansió.

A l'Europa mediterrània s'ha imposat legislativament i de manera executiva que els 16 anys són l'edat mínima per deixar els estudis i posar-se a treballar si hom així ho desitja. Per aquest motiu la diversitat entre les situacions del jovent comença en aquest punt. L'aplicació d'aquest llindar és relativament recent, doncs data en la majoria dels casos de les darreres dècades del segle XX. Certament, aquesta dimensió de pas de l'escola a la feina no esgota el concepte de joventut, sinó que només és una part que cal combinar amb d'altres com la formació de la llar i la família. En aquest darrer aspecte cal recordar que la majoria d'edat a la Unió Europea està fixada als 18 anys. L'edat final vindrà marcada per l'observació dels indicadors utilitzats, malgrat que totes les figures que a continuació es presenten s'allarguen fins als 35 anys.

2.- Antecedents teòrics

Els canvis en la transició de la joventut al món adult es produeixen en un context social caracteritzat per la individualització i la desestandardització. Les trajectòries en aquest procés no segueixen el ritme pautat de pas de l'escola al treball i de la família de procedència a la de matrimoni i procreació (Beck i Beck, 2003; Meil, 2011), doncs són de una major complexitat (Mayer, 2001; Lopez Blasco, 2005; Machado, 2011), essent per aquest motiu molt més difícils de delimitar i fer operatives (Galland, 1991).

Tot plegat s'emmarca en un canvi de valors descrit per la segona transició demogràfica (Van de Kaa, 2002) i provoca una mutació del significat de transició de l'escola al treball i de l'emancipació familiar (Goldscheider i Goldscheider, 1999; Billari i Liefbroer, 2010).

En contrast, la incertesa de la crisi econòmica condueix a retardar la transició envers les responsabilitats adultes (Katheleen, 2010) i a consolidar un estil de vida depenent de la família d'origen, neutralitzant les pautes alternatives i homogeneïtzant els patrons de transició.

Finalment, cal remarcar que totes aquestes evolucions en el contextos econòmics i en els valors culturals s'emmarquen en un estat sub-protector amb una estructura de benestar "familista" (Esping-Andersen, 2000; Moreno, 2009), amb un itinerari escolar molt rígid i força desconnectat del mercat de treball.

3. - Mètode

Les unitats bàsiques d'anàlisi són els grups singulars d'edat per sexe observats en cada moment de l'Enquesta, 1994 i 2007, en cadascun dels quatre països. L'anàlisi és transversal, motiu pel qual l'estudi descriu els patrons per edats de certes combinacions de situacions, per avaluar la seva heterogeneïtat. Aquest indicador assenyala aquelles edats en què la població és més diferent, més heterogènia, en relació al conjunt de dimensions incloses en el concepte teòric de joventut, que aquí són cinc, a saber: 1. Estar en període de formació, és a dir, estudiant dins l'àmbit educatiu formal; 2. Haver-se inserit en el mercat laboral, és a dir, estar treballant; 3. Haver format una llar autònoma a la de la família de procedència, és a dir, estar emancipat residencialment; 4. Haver format parella de

convivència, és a dir, viure amb una altra persona en unió estable i, finalment, 5. Tenir fills. Amb aquestes cinc dimensions es calcula l'índex d'entropia o de heterogeneïtat (H) segons la següent equació:

$$H(E, T, I, P, F) = - \sum_{e=E} \sum_{t=T} \sum_{i=I} \sum_{p=P} \sum_{f=F} p_{ijkl}(e, t, i, p, f) \log_2 p_{ijkl}(e, t, i, p, f)$$

on E, T, I, P i F són respectivament les cinc variables dicotòmiques representant les cinc dimensions considerades, p és la proporció conjunta per a totes les combinacions possibles, i és el subíndex per l'edat, j pel sexe, k pel país i l per l'any d'observació.

L'índex d'entropia es mou en una escala des de 0, màxima homogeneïtat, fins a 5, doncs cinc són les dimensions utilitzades per descobrir el grau d'heterogeneïtat de la societat observada. L'índex d'entropia es calcula per a cada edat (doncs es pretén esbrinar el rang d'edats que podem marcar com l'inici de l'etapa juvenil), sexe (desvelant si el patró té una component de gènere i de quina intensitat), any (doncs la investigació ha estat dissenyada per avaluar l'efecte de la crisi econòmica dels vuitanta i de l'expansió de principis de segle en els models de joventut) i, finalment, país, ja que la nostra observació es centra en la part europea del nord de la mediterrània. El grau d'heterogeneïtat és major com menys siguin els estats que aporten informació i com major sigui la independència d'una determinada dimensió. Per destriar la contribució de cada aspecte considerat a l'indicador general, calcularem la diferència entre aquest i l'entropia sense l'estatus analitzat.

L'anàlisi d'entropia s'ha utilitzat per examinar la heterogeneïtat del curs de vida individual a Itàlia (Billari, 2001), Mèxic (Fussell, 2005) i Espanya (Melo i Miret, 2010), o la comparació entre Austràlia, Canadà i els Estats Units (Fussell, Gauthier i Evans, 2007).

El tractament de l'edat en la base de dades es discret, ja que s'obté de l'any de naixement i recull l'edat que es compleix durant l'any d'observació. Així, que l'anàlisi comenci als 17 anys vol dir que s'avalua la situació de les persones que a l'inici de l'any de referència tenien 16 anys, però que en algun moment entre l'1 de gener i els 31 de desembre van complir els 17 anys. És conseqüència, com a mínim tenien 16 anys, i així legalment podien deixar l'escola i començar a treballar, iniciant la possibilitat d'heterogeneïtat en la societat observada. A partir d'aquí, l'entropia augmenta indicant que cada cop tenen lloc un major nombre de transicions entre una situació i una altra. Si l'índex comença a disminuir,

aleshores augmenta l'homogeneïtat entre la població, assenyalant l'entrada en un estat de molta menor diversitat.

Finalment, identificant les dimensions que provocant l'increment o el descens en l'índex d'entropia es concreten les transicions que componen el pas de la joventut al món adult. Tot i que l'edat no es fixa en l'etapa de joventut per als diferents països, gèneres i temps considerats, s'utilitzaran els gràfics d'entropia entre els 17 i els 35 anys per realitzar una classificació d'aquest fenomen (vegeu gràfic 1). Per altra part, els gràfics 2 i 3 representen respectivament per als anys 1994 i 2004 la contribució de cada situació estudiada en l'índex general d'entropia específic per edat i sexe.

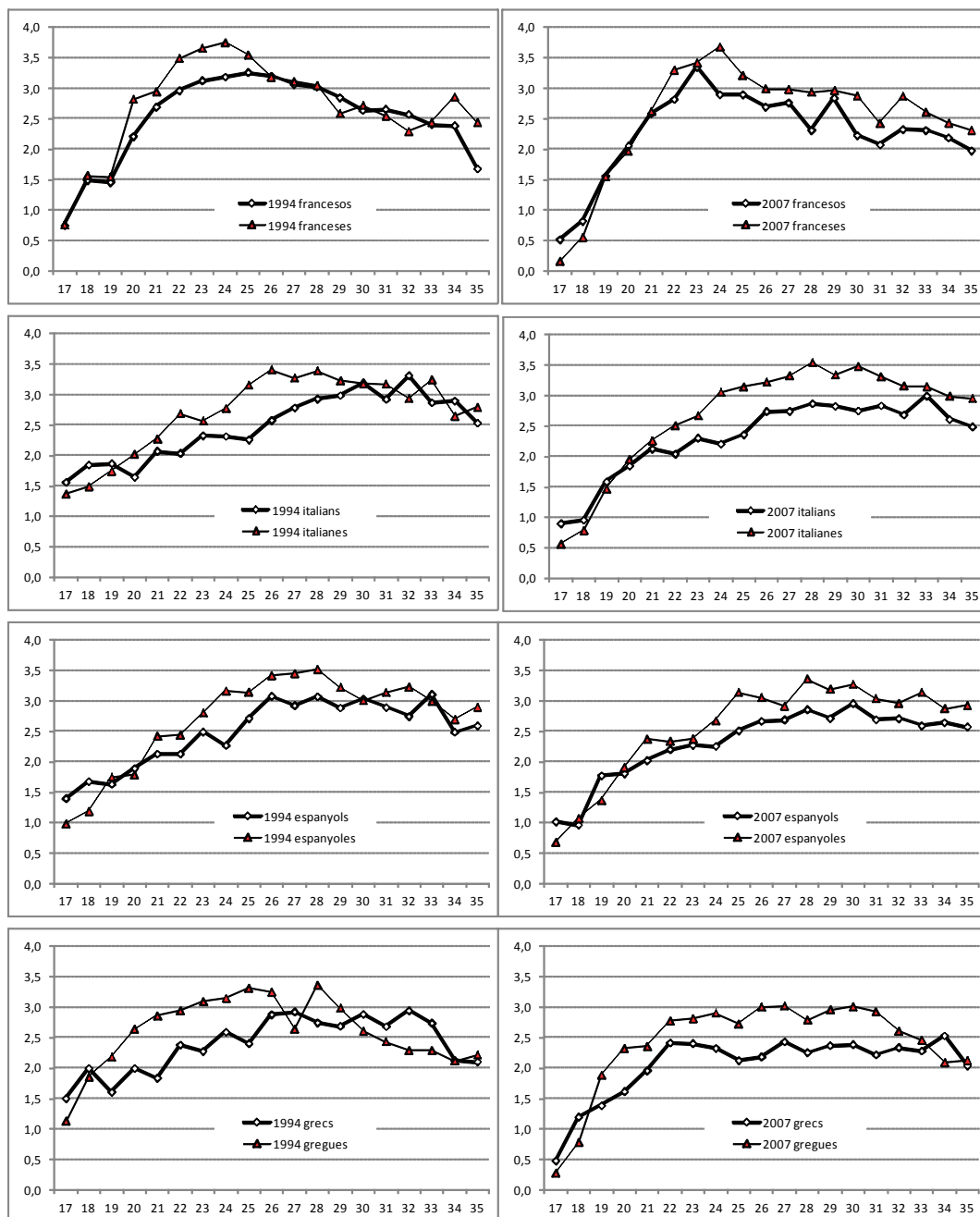
4.- Resultats

En comparar els patrons d'heterogeneïtat entre 1994 i 2007 ens adonem que els canvis han estat pràcticament imperceptibles: desmentim, en conseqüència, que la recuperació econòmica en comparació amb l'anterior període de crisi hagi comportat cap diferència en la transició a l'adulthood a l'Europa mediterrània. La única excepció ha estat el cas grec, per als i les quals s'ha detectat una significativa major estandardització de les pautes des d'edats molt primerenques, i que caldria investigar en major detall. També s'han conservat els models de gènere, de manera que l'heterogeneïtat ha estat sempre major entre la joventut femenina que entre la masculina.

El patró d'heterogeneïtat comença amb un mínim als 17 anys i s'enfila amb rapidesa cap a màxims d'intensitat, que s'assoleixen a edats particulars en cada país. Aquest mínim indica que als 17 anys hi ha molt poca heterogeneïtat en les combinacions de situacions escolars, laborals i familiars: la immensa majoria del jovent a aquesta edat està encara formant-se, no treballen i conviuen amb els seus pares en solteria i sense fills. De totes formes, ja a partir d'aquesta edat la joventut es divideix en dos grans grups, en funció de si treballen o no.

L'escala d'intensitat ve delimitada per un llindar superior per a les franceses a l'any 1994, que assoliren un 3'7 d'entropia als 24 anys, i un d'inferior per als homes grecs al 2007, que arribaren a un indicador de 2'4 als 22 anys. Mentre que aquesta edat en el pic d'entropia és la més jove observada en els territoris analitzats, la més endarrerida s'observa per als homes italians l'any 1994, per als quals arribà als 30 anys.

Gràfic 1.- Índex general d'entropia per edat i sexe, segons països i any d'observació

Font.- Panel europeu de llars (primera onada) i Panel europeu sobre condicions de vida (cinquena onada).

En arribar al seu pic, l'entropia o bé s'estabilitza o bé cau suaument, però en cap cas es torna a l'homogeneïtat de les edats més joves. Aquesta forma en les pautes d'entropia per edat indica que les estructures socials que s'està analitzant –escolarització, ocupació, emancipació residencial, parella i fecunditat– estructuren la transició cap a l'adulthood a l'Europa mediterrània de manera similar, tot i que aquestes afectes diferencialment la intensitat i el calendari del cicle vital. En general, aquesta transició és molt més ràpida i variada a França que a Itàlia i Espanya, constituint Grècia un cas especial que combina rapidesa amb una gran homogeneïtat en els patrons.

Les primeres etapes en aquesta transició són molt similars entre gèneres, desmarcant-se els homes de les dones al voltant dels 20 anys, de forma que en tots els països a partir de certa edat, les diferències entre les dones és significativament major que entre els homes. Aquestes pautes per gènere han variat lleugerament a França entre 1994 i 2004: mentre que al primer any la diferència s'observava entre els 19 i els 25 anys, en el segon es troben més enllà dels 24 anys. En contrast, per a Itàlia, Espanya i Grècia el model de gènere s'ha mantingut.

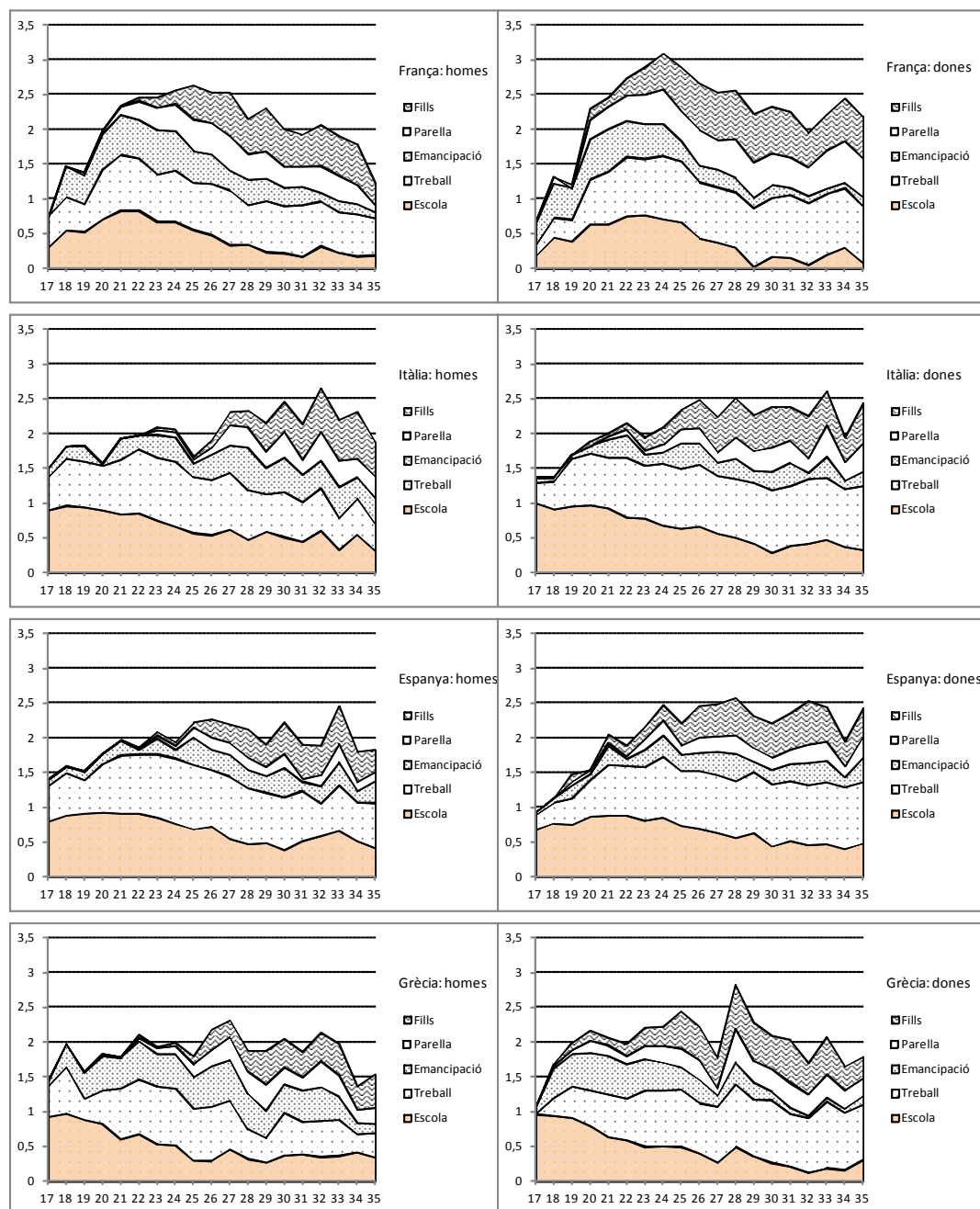
Així, s'aprecien cinc models, que de major a menor variabilitat són: 1) Les franceses per ambdós anys; 2) Els homes francesos per ambdós anys més les gregues per a 1994; 3) Les pautes femenines per Espanya i Itàlia per ambdós anys, més les gregues per a 2007; 4) Les pautes masculines espanyoles i italianes per ambdós anys més la dels homes grecs al 1994 i, finalment, 5) La pauta dels homes grecs al 2007.

La pauta dibuixada per les joves franceses al 1994 és la de major heterogeneïtat entre totes les dibuixades, en assolir un índex d'entropia de 3'75 als 24 anys. Des dels 17 fins als 23 anys la importància de les dimensions educativa i laboral se solapen per definir de manera molt significativa a la joventut femenina francesa. L'escolarització anirà perdent importància amb l'edat però no desapareixerà per complert fins als 29 anys. En canvi, el treball mantindrà la seva presència en delimitar la joventut fins als 35 anys, el llindar d'edat màxima aquí considerada.

En relació al component de constitució de llar i família fins als 19 anys només la formació d'una llar no familiar tindrà importància. Com a característica pròpia de la cultura francesa s'observa que aquesta importància de la situació residencial de viure independent dels pares té a veure amb l'educació post-obligatòria, tan secundària com superior, ja que d'altres possibilitats relacionades amb el treball no apareixen abans dels 20 anys. A partir d'aquesta edat sorgeixen a més la parella i els fills, sent abans dels 23 anys una mica més

definitòria la parella i després d'aquest punt d'edat més important el fet de tenir fills a la llar.

Gràfic 2.- Components de l'entropia per edat i sexe, segons països, 1994

Font: Panel europeu de llars (primera onada)

També la màxima variabilitat en els patrons de joventut masculina tenien lloc a França: l'índex d'entropia assolí un 3'26 als 25 anys l'any 1994. Fins als 23 anys la fecunditat no era un factor de distinció entre els joves francesos, però entre els 24 i els 34 anys fou un component fonamental de la variabilitat en les seves situacions. La formació de la parella no explicava res fins als 21 anys en el sentit de que ningú n'havia format una a aquesta edat, però entre els 22 i els 24 aquesta era la dimensió familiar que més distingia a la joventut masculina a França, compartint protagonisme amb la paternitat als 25 i 26 anys i abandonant-lo a favor dels fills més enllà dels 27.

La dimensió de l'emancipació residencial *per se*, de manera independent a les dimensions familiars, no tenia cap importància ni als 17 ni als 35 anys, però ho era cada cop major fins assolir un màxim als 25 anys, precisament el punt del curs vital de màxima entropia. En aquest aspecte cal destacar que mentre fins als 22 anys aquesta importància era deguda a la residència autònoma com a estudiant, a partir d'aquesta edat era cada cop major l'emancipació residencial com a treballador. De fet, la força de les dimensions escolar i laboral per als homes a França fou pràcticament idèntica fins als 25 anys, reduint-se a partir d'aquest punt la importància de l'escolarització, que tot i així no desapareixia fins als 34 anys, i mantenint-se ufana la laboral, que constituïa per als homes francesos la dimensió fonamental en la delimitació de la joventut des dels 25 fins als 32 anys, compartint a partir d'aquest punt la seva importància amb la fecunditat.

El cas grec és el més heterodox en relació a les pautes dels altres països. L'exemple més clar és la pauta femenina per a 1994, similar en l'índex d'entropia a la masculina francesa per ambdós anys, assolint un màxim de 3'3 als 25 anys.

En l'edat més jove, els 17 anys, tota la diferència entre les joves gregues al 1994 era causada per l'escolarització, ja que si traiem aquesta dimensió de l'indicador general tota la població femenina es trobava en la mateixa situació: vivien a casa dels seus pares en posició de filles i no treballaven. Això no vol dir que la totalitat estigués estudiant, ja que quatre de cada deu no ho estaven fent, eren joves que ni estudiaven ni treballaven. Poc a poc, de manera paral·lela, la dimensió laboral i la de l'autonomia residencial anaven treient protagonisme a l'escola, fins que als 22 anys el component laboral passava a ser el més important, ja que l'escola i l'emancipació domiciliar perdien força.

En el cas de les dones a 1994 a Grècia la situació de parella i la de fills sorgien de manera conjunta, sent ja importants des dels 20 anys d'edat. En aquest aspecte, cal destacar que durant tota la joventut, tenir parella i fills estava més relacionat amb no treballar que en

fer-ho, doncs a una mateixa edat hi havia una diferència entre una i altra situació de vint punts percentuals.

En el patró de joventut d'Espanya entre els homes a meitat dels noranta menors de 26 anys no tenia cap significació el fet de haver format parella ni tenir fills, tal i com es comprova en comparar l'índex d'heterogeneïtat general amb el calculat sense considerar aquestes dimensions. En contrast, la constitució de la llar o emancipació residencial era una dimensió a tenir en compte per als homes espanyols des de bon començament, els 17 anys, i continuava sent-ho de manera diferencial fins als 26 anys. En conclusió, a Espanya, ja al 1994, entre els homes fins als 26 anys, el més joves, hi havia una part minoritària però significativa que no convivia amb la família de procedència, sinó que vivien en solitari o en grup de companys, doncs s'havien emancipat residencialment sense formar un nucli familiar propi. Tanmateix, entre els 26 i els 30 anys, aquestes tres dimensions, emancipació residencial, parella i fills, es confonien en un únic component, de manera que la situació de conviure en parella amb fills a casa pròpia era la més característica als 26-30 anys. Més enllà dels 30 anys aquest component romania estable per a les dimensions d'emancipació i parella, i només la fecunditat tenia un comportament diferencial.

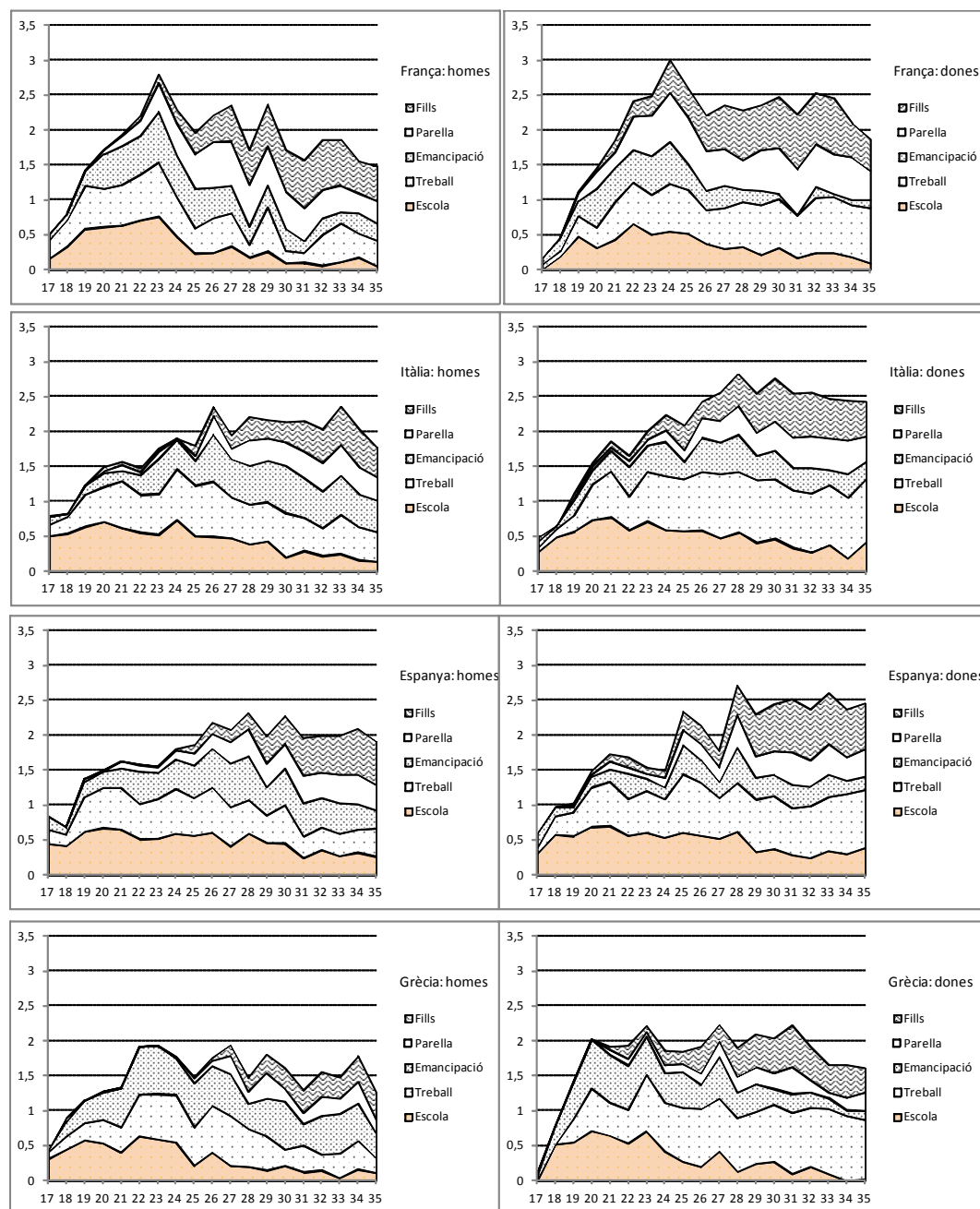
Per altra part, l'escolarització i el treball eren dues dimensions importants al llard de tot el rang d'edats considerats: en cap moment deixen de tenir rellevància en les diferències copsades entre la joventut. Fins i tot podem afirmar que en el cas d'Espanya 1994 mantenen entre els 17 i els 35 anys la seva influència explicativa. En definitiva, entre els 17 i els 26 anys la variació entre la joventut espanyola al 1994 podia resumir-se en tres dimensions: escola, treball i autonomia residencial. Entre aquest patrons destaca l'estabilitat dels que ni estudiaven ni treballaven i es mantenien a casa dels pares: un 20% als 17 anys, un 25% als 18 anys i al voltant d'un 30% entre els 19 i els 25 anys. També dels que combinaven estudis i feina (continuant solters a casa els pares), amb un 10% dels 17 als 28 anys. Per altra part, la situació d'estar únicament estudiant i a casa els pares passava de ser la més important als 17 anys (amb quasi el 70%) fins a la seva desaparició més enllà dels 27 anys. De manera complementària, els que treballaven però continuaven convivint amb els pares es van incrementar fins a un 30% entre els 23 i els 26 anys.

La màxima estandardització en aquest rànquing és l'obtinguda per als homes grecs al 2007, que fins i tot fou superior a la registrada al 1994, que estava al mateix nivell que el patró masculí espanyol i italià. Aquest patró masculí grec de 2007 arribava primerencament, als

22 anys, a la seva màxima heterogeneïtat, amb un índex de 2'4, mantenint-se a aquest nivell al llarg de tot el rang d'edats aquí considerat.

Gràfic 3.- Components de l'entropia per edat i sexe, segons països, 2007

Font: Panel europeu sobre condicions de vida (cinquena onada).

Per establir els components d'aquesta reduïda variabilitat cal distingir abans i després dels 25 anys, ja que a aquesta edat començaven a prendre força les dimensions relatives a la formació familiar, alhora que començava a perdre-la l'escolar.

Així, mentre que estaven estudiant més d'un 90% als 17 anys, aquesta proporció era d'un 6'5% als 25 anys, reduint-se a un 3% als 30 anys i desapareixent més enllà d'aquesta edat. En aquest temps, a Grècia i relacionat fonamentalment amb l'educació superior, sorgia un volum important d'estudiants que vivien fora de casa dels pares, que superava el 10% a partir dels 20 anys i s'incrementava fins a un 23% als 22 anys. Per altra part, la presència dels que viuen a casa però ni estudien ni treballen romanien en un 15% des del 19 anys fins al llindar dels 30 anys.

Però la situació que més ha crescut és la de conviure amb els pares tot i estar treballant, posició que s'incrementa directament amb l'edat fins arribar a un màxim del 50% que es manté entre els 26 i els 28 anys d'edat, i que a partir d'aquesta edat i fins als 30 es manté en un 40%. En efecte, la combinació de tenir treball i haver-se emancipat residencialment sense haver format un nucli familiar propi era d'un 5% entre els 22 i els 24 anys i arribava al 13% a partir dels 25 anys.

En aquest context, la formació familiar en els patrons de joventut queda en un segon terme, i apareix molt tardanament. Així, l'emancipació residencial en parella i amb feina no comença a ser significativa fins als 27 anys (amb un 7%), arribant al 10% a partir dels 28 anys i mantenint-se a aquest nivell fins als 35 anys. El mateix calendari s'estableix amb la situació de treballar i conviure amb la parella i els fills, ja que abans dels 27 anys aquesta condició estava absent dels homes residents a Grècia el 2007, i a partir d'aquesta edat s'incrementava fins assolir un 30% més enllà dels 30 anys.

5.- Conclusions

Aquesta darrera imatge porta a la conclusió de que la millora econòmica ha estat utilitzada en algunes àrees de l'Europa mediterrània per incrementar considerablement la cultura del repenjamment del jovent de la família de procedència.

De fet, la realitat està allunyada de l'extraordinària desestandardització que se l'imputa. Entre 1994 (en plena crisi econòmica) i 2007 (punt final de la bonança econòmica) no es

van donar gaires diferències, és a dir, en la transició a l'adulthood, altrament dita joventut, el pas de l'escola al treball i la formació de la llar i la família van continuar amb el seu calendari i intensitat habitual. A més, es van mantenir força estables els models culturals específics de les diferents àrees de l'Europa mediterrània, amb les particularitats del model francès, amb una significativa emancipació residencial prèvia a la formació familiar (lligada als estudis entre els més joves i a la feina entre els més grans).

Referències bibliogràfiques

- BECK, U.; BECK GERNSEIM, E. (2003). *La individualización. El individualismo institucionalizado y sus consecuencias sociales y políticas*. Barcelona: Paidós.
- BILLARI, F. C. (2001). "The analysis of early life courses: Complex descriptions of the transition to adulthood". *Journal of Population Research*, 18 (2), pp. 119-142.
- BILLARI, F.C.; A. LIEFBROER (2010). "Towards a new pattern of transition to adulthood?". *Advances in Life Course Research*, 15, pp. 59-75.
- ESPING-ANDERSEN, G. (2000). *Fundamentos sociales de las economías postindustriales*. Barcelona: Ariel.
- FUSSELL, E. (2005). "Measuring the transition to adulthood in Mexico: An application of the entropy index". *Advances in Life Course Research*, 9, pp. 91-122.
- FUSSELL, E., A.H. GAUTHIER; A. EVANS (2007). "Heterogeneity in the Transition to Adulthood: The Cases of Australia, Canada, and the United States". *European Journal of Population*, 23, pp. 389-414.
- GOLDSCHIEDER, F.; GOLDSCHIEDER, C. (1999). *The Changing Transition to Adulthood. Leaving and Returning Home*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- KATHLEEN M. H. (2010). "Impact of the Economic Downturn on Young Adults". *Congressional Briefing on Recession and Recovery: How are Americans Affected?* sponsored by the Population Association of America, Washington, D.C: Capitol Hill.
- LÓPEZ BLASCO, A. (2005). "La trama de los itinerarios de emancipación". TEZANOS, J. (Ed.). *Tendencias en exclusión social y políticas de solidaridad*. Madrid: Fundación Sistema, pp. 529-554.
- MACHADO PAÍS, J. (2007). *Chollos, chapuzas, changas. Jóvenes, trabajo precario y futuro*. Barcelona: Anthropos.
- MAYER, K.U. (2001). "The paradox of global social change and national path dependencies: life course patterns in advanced societies". WOODWARD, A. E.; KOHLI, M. (Eds.). *Inclusion and exclusion in European societies*. Londres: Routledge, pp. 89-110.
- MEIL, G. (2011). *Individualización y solidaridad familiar*. Barcelona: Obra Social Fundación «La Caixa».

MELO VIEIRA, J.; MIRET, P. (2010). "Transición a la vida adulta en España: una comparación en el tiempo y en el territorio utilizando el análisis de entropía". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 131, pp. 75-107.

VAN DE KAA, D. J. (2002). "The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries". *Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security*. Tokyo, Japan, 29 January 2002.